

буде соромно, і вам буде добре»; «Що умієте хорошого, то не забувайте, а чого не умієте, тому вчитеся» [1, с. 167]. Тема «лінощі розуму» прозвучала і в статті І. Канта «Що таке освіта?» Він виділив два поняття: «освіта» і «неповноліття». Освіту він визначав як вихід людини із стану свого неповноліття, в якому він знаходиться із власної вини, а неповноліття - як нездатність користуватися своїм розумом без керівництва з боку когось іншого (опікуна). Головними ж причинами стану неповноліття «із власної вини» він рахував лінощі і боязкість [5, с. 27]. «Мені немає потреби мислити, - писав він, - якщо я в змозі платити; і цією нудною справою займаються замість мене інші [5, с. 27]». Більш ніж очевидно, що ми маємо помилкове розуміння свободи і відповідальності. Але така позиція багатьох сучасних людей. І щоб змінити це, скажімо, у сфері освіти, необхідно зробити переоцінку знання, стосунки до нього, прославити роль знання, значущість його носія і творця. Вихід із стану необізнаності сам І. Кант пов'язував з «опікунами»: «Знайдуться самостійно мислячі, які розповсюдять довкола дух розумної оцінки власної гідності і покликання кожної людини мислити самостійно [5, с. 27]».

У роботі «Антропологія з прагматичної точки зору» І. Кант сформулював правила грамотного мислення. Необхідно мислити: а) самому; б) завжди у згоді з самим собою; в) так, щоб бути здатним дивитися на мислиме очима іншого. Йому ж належать думки: «Людина є щось більше, ніж машина»; «Освіта - це мужність користуватися власним розумом» тощо.

«Лінощі розуму» стають головною небезпекою нашого часу у зв'язку з відходом від гуманізму і зміною аксіологічних орієнтирів, особливо під впливом різних квазінаукових учень. Ваговитий внесок до дегуманізації суспільства вносять ЗМІ, формуючи у дітей і підлітків агресивний, збочений образ світу.

Чи можемо ми сьогодні говорити, що така загроза минула? Питання зовсім не це риторичне. Однією з драматичних проблем сьогодення є певне протистояння природничо-наукової і гуманітарної культур. Можливо, англійський письменник Ч. Сноу був першим, хто звернув увагу світової спільноти на цю проблему. У його лекції «Дві культури і наукова революція» прозвучали твердження про те, що в ХХ ст. відбувається розрив, що прискорюється, між двома культурами, що традиційно склалися, - природничо-науковою і гуманітарною. А це може привести до загибелі цивілізації, якщо не прийняти термінових заходів щодо зближенню «двох культур». Проблема, позначена півстоліттям назад, залишається і сьогодні актуальною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антология педагогической мысли Древней Руси и Русского государства XIV-XVII вв. - М., 1985.
2. Аристотель. Сочинения: В 4 т. - М., 1984. - Т. 4.
3. Бєрулава М.Н. *Нація в опасності // Педагогіка. - 2009. - № 5.*
4. Запесоцкий А.С. *Гуманитарное образование и проблемы духовной безопасности // Педагогіка. - 2002. - № 2.*
5. Кант И. *Собрание сочинений: В 6 т. - М., 1966. - Т. 6.*

УДК 373. 5. 015. 3: 17. 022. 1: 785

Проворова Є.М.

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАШКІЛЬНОМУ ЕСТРАДНОМУ КОЛЕКТИВІ

Создание позитивной воспитательной среды, в которой бы дети подросткового возраста имели возможность развития собственных творческих способностей и творческих возможностей через восприятие современной эстрадной музыки лежит в основе организации системы внешкольного образования. Работа данного вида и определенного направления имеет большое значение для формирования личности с учетом интересов, приоритетов и ценностных ориентаций молодого поколения.

Суттєвий потенціал для створення позитивного виховного середовища, в якому б діти підліткового віку мали можливість розвивати музичні здібності та творчі можливості засобами сучасної естрадної музики мають заклади позашкільної освіти. У наш час, час зміни освітніх пріоритетів, особливо істотно зростає соціальна значущість позашкільних навчальних закладів, робота яких має будуватися насамперед з урахуванням інтересів, потреб і ціннісних орієнтацій дітей та молоді. Вчені-педагоги Т.Антоненко, В.Бутенко, С.Карпенчук, В.Оржеховська, І.Підласий, І.Харламов та інші зазначають, що педагогічна робота з учнями середнього шкільного віку – найважливіша й найскладніша з сьогоденних виховних задач. Для цього педагогам необхідно глибоко осмислити особливості розвитку і поведінки сучасного підлітка, вміти поставити себе на його місце в умовах навчально-виховного процесу і реального життя. Тільки так можна перебороти деяку відчуженість підлітків від учителів, школи, батьків, суспільства [1, 2, 3].

У педагогіці підлітковий вік найчастіше визначають як середній шкільний, перехідний від дитинства до юності. Він збігається з навчанням в основній школі (5-9 класи) [2, с.101]. Належить звернути увагу, що у підлітковому віці зростає соціальна активність школяра, що спрямована на засвоєння суспільних та культурних взірців і цінностей. Головним у формуванні особистості підлітка вбачається розвиток його аксіологічно-мотиваційної та моральної сфер. Представники психологічної науки (Л.Божович, Л.Благодзьожина, М.Неймарк, Є.Савонько) розглядають ціннісні орієнтації підростаючої особи в аспекті домінуючих мотивів поведінки [4]. А Є.Савонько зазначає, що при виникненні конфлікту між вимогами і прагненнями до бажаної оцінки – переважним мотивом поведінки виявляється самооцінка. Це пов'язано з прагненням підлітків до незалежності й самостійності суджень і дій [4, с.81-111].

Таким чином, дієвими чинниками психічного розвитку школяра є подолання протиріч між породжуваними у цьому віці новими потребами й можливостями їх задоволення. Протиріччя виникають між вимогами до підлітка з боку сім'ї, дорослих, шкільного колективу, референтних груп, вуличних компаній і власними установками та поведінкою підлітка.

Підлітковий вік характеризується висуненням на перший план пошуку змісту життя, самостійного визначення морально-естетичних ідеалів. Проте, не можна розвиток підлітка розглядати поза різноманітних колективних видів діяльності: навчальної, трудової, суспільно-організаційної, художньої, спортивної тощо. На нашу ж думку, саме ці види діяльності набувають найбільшого значення у розвитку учнів цього віку. Адже у підлітків виникає підвищена увага до своїх успіхів і досягнень у процесі саме такої діяльності, яка отримує ту чи іншу суспільну оцінку. Сучасні підлітки мають різноманітні музичні смаки, деякі з них розбираються у музичних стилях сучасної розважальної музики, але в більшості своїй вони не мають конкретного уявлення щодо естрадних

музичних стилів, про те, як саме створюється сучасна естрадна пісня (в технології), та яким чином відбувається "розкрутка" (тобто популяризація) сучасного музичного проекту. Як будь-яке явище масова культура, зразки молодіжної музики створюють у хлопців і дівчат ілюзію причетності до яскравих подій із життя людей естради. Серпанок ореолу довкола знаменитостей стимулює інтерес до них, прагнення до ідентифікації з особою музикантів або героями пісень. Схильність до наслідування «зіркам» сучасної естрадної музики є типовим для підлітково віку та ранньої юності. Ідопоклонництво в цьому віці - це, з одного боку прихована форма потреби в романтичному або героїчному, або просто поклоніння лідерів, а з іншого боку – бажання відокремитися за допомогою символів молодіжної музики, а також своєрідне повалення авторитетів батьків і дорослих, що не розділяють симпатії підлітків.

Проблема значного відчуження підлітків від сім'ї, школи, падіння впливу громадських виховних організацій на учнівську молодь призводить до того, що в їхньому моральному й естетичному становленні утворюється своєрідний вакуум, який заповнюється в макросередовищі не кращими зразками продуктів засобів масової комунікації, а в мікросередовищі – залученням до різних за спрямованістю неформальних організацій, вуличних компаній і угруповувань, діяльність яких переважно набуває антиморального, антикультурного, антисоціального характеру. Проте, дитина повинна мати можливість вільно обирати сферу дозвілля, форми соціокультурної діяльності для розвитку своєї емоційної, інтелектуальної, соціальної та етичної (морально-духовної) сфер власної свідомості й дії.

На розв'язання зазначеної проблеми спрямована діяльність багатьох освітньо-виховних закладів і установ, адже "на зміну монопольному становищу школи, де вчитель діяв з позицій абсолютної моральної й соціальної норми, приходять соціальна й культурна взаємодія усіх інститутів виховання" [5, с.150]. Позашкільні навчальні заклади все більш перетворюються у центри відродження духовності. Позашкільне виховне середовище привертає сьогодні все більшу увагу психологів, соціологів, педагогів, бо саме тут відбувається активний контакт підростаючої особи із навколишнім світом, акумулюється її життєвий і культурний досвід.

У педагогіці розглядається ряд понять: позаурочна, позакласна, позашкільна навчально-виховна робота. Терміном "позакласна робота" частіше всього позначається виховна робота, яку виконує класний керівник і вчителя-предметники з учнями своєї школи. Термін "позашкільна робота" означає виховну роботу, що здійснюється спеціальними позашкільними навчальними закладами. Ці поняття дуже часто зливаються і поєднуються в одно поняття "позашкільна робота". Терміни "позаурочна" і "позанавчальна виховна робота" можна розглядати як найбільш широкі, вони охоплюють усі види і форми виховної роботи зі школярами, які проводяться поза межами уроку або навчального часу [3, с.435]. Позашкільна робота спрямована на задоволення інтересів і потреб школярів у різних галузях знань і видах діяльності, розкриття і розвиток їхніх талантів і здібностей, виховання суспільної і пізнавальної активності. Вона сприяє забезпеченню безперервності і послідовності виховного процесу.

Специфіка виховної роботи у позашкільних навчальних закладах полягає у тому, що здійснюється вона у сфері дозвілля. У цьому середовищі підлітки розкріпачені і відчувають себе більш вільно, ніж у школі. Тут немає жорсткої дисципліни і панує педагогіка співробітництва. Принциповою умовою ефективності виховного впливу у позашкільній роботі, на наш погляд, є створення суб'єкт-суб'єктної гармонійної єдності почуттєвої, вольової сфери творчої діяльності учнів на будь-якому етапі їх розвитку, гуманізація педагогічного процесу.

Гуманізація позашкільної роботи з підлітками полягає в її олюдненні, тобто визнанні цінностей дитини як особистості, її права на свободу, щастя, соціальний захист як людини, стимулювання та спрямування її внутрішніх сил на самовиховання і самовдосконалення. Треба дати підлітку простір для вибору діяльності та засобів організації свого повноцінного життя, відчуття своєї цінності, значущості, людської гідності, реалізації своєї поведінки і діяльності згідно зі своїми прагненнями і соціальними нормами, для осмислення і засвоєння універсальних загальнолюдських цінностей. "Пріоритет загальнолюдських цінностей щодо ставлення до усіх інших цінностей – індивідуальних і колективних – це не просто добре бажання і красива фраза, а аксіологічний імператив, що усвідомлюється різними напрямками філософської думки на основі вже зараз існуючих загальнолюдських цінностей в людській культурі, імператив, без здійснення якого, людство припинить своє існування" [6, с.99].

Позашкільний педагогічний процес охоплює такі галузі знань, мистецтва, практичної діяльності, які виходять за межі шкільних уроків. Його плани й програми, на відміну від стабільних навчальних програм школи, не мають обов'язкових вимог, а є лише рекомендаційними. Вони повинні бути більше зорієнтовані на місцеві традиції, а головне на інтереси й ціннісні орієнтації дітей певного віку, певного регіону.

Співробітники Інституту проблем виховання АПН України Л.Масол, Н.Ганнусенко, О.Комаровська, С.Ничкало, О.Оніщенко, В.Рагозіна розробили програму "Художньо-естетичне виховання школярів у позаурочній діяльності", яка "...передбачає суттєві зміни у традиційній практиці позаурочної виховної роботи. Її нерегламентований, неформальний характер потребує і неформальних методів впливу, пошуку й об'єднання в систему формуючих ситуацій, у яких активною ланкою є спільна творчість педагога і школяра" [7, с.2].

Ми вважаємо, що головним засобом виховання тут виступають музичні заходи, які подаються у яскравій, цікавій формі з урахуванням вільного вибору музичних творів для слухання та виконання. Глибоко зацікавлене ставлення педагогів-вихователів, працівників позашкільних навчальних закладів, керівників творчих колективів до справ і турбот школярів, до їх ефективного естетичного розвитку є стимулом активності дітей у мізичній творчій діяльності. Тому музично-педагогічний процес у позашкільних навчальних закладах, з одного боку, має будуватися з урахуванням потреб, інтересів, запитів, ціннісних орієнтацій та творчих нахилів дітей, а з іншого – формувати й розвивати їхні потреби, інтереси й орієнтації.

Форми організації позашкільних занять відрізняються великою різноманітністю. Вони спрямовані на відтворення кращих явищ музичного мистецтва на основі творчих ініціатив вихованців і вихователів, доброї волі всіх і кожного, за принципами самоорганізації й максимально повного розширення естетичних орієнтацій, культурного досвіду, духовної єдності особистості й колективу в спільній творчій діяльності.

Науковці з гуманітарних галузей науки (психології, культурології, соціології, музикознавства), досліджуючи особливості роботи позашкільних навчальних закладів і форми музичного дозвілля підлітків, дійшли загального висновку про те, що сучасна музика масових молодіжних жанрів характеризується значним педагогічним потенціалом, який ще недостатньо реалізується у процесі музично-естетичного виховання підлітків. Дієвим засобом соціокультурного й морального розвитку дітей підліткового віку

може стати *естрадний вокальний ансамбль*, який має низку переваг. Адже діти, які є учасниками такого ансамблю можуть розвиватися у *кількох напрямках: пізнавально-світоглядному, морально-емпатійному та художньо-виконавському.*

Таким чином, під моральним вихованням підлітків ми розуміємо двосторонній (педагог - вихованці) процес цілеспрямованого устремління до наполегливого засвоєння та послідовного впровадження у життєдіяльність дітей загальнолюдських духовно-моральних цінностей, ідей гуманності та патріотизму, а також формування таких особистісних якостей, як совість, чесність, справедливість, порядність, гідність. Особистісно орієнтований підхід у розгляді проблеми морального виховання дітей підліткового віку засобами естрадної музики, вимагає визнання особистості як продукту соціального розвитку, носія культури, інтелектуальної і моральної свободи та передбачає опору на природний процес саморозвитку особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: Навч. посібник / С.Г.Карпенчук. – К.: Вища школа, 1997. - 304 с.
2. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. педвузов: В 2 кн. - Кн. I: Общие основы. Процесс обучения / И.П.Подласый. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. - 576 с.
3. Харламов И.Ф. Педагогика: Уч. пособие / И.Ф.Харламов. – М.: Высшая школа, 1990. - 2-е изд., перераб. и доп. - 576 с.
4. Изучение мотивации поведения детей и подростков / Под ред. Л.Божович и Л.Благонадёжиной. - М.: Педагогика, 1972. - 352 с.
5. Дряпіка В.І. Соціально-педагогічні основи формування орієнтацій студентської молоді на цінності музичної культури: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01; 13.00.05 / Київський ун-т ім.Тараса Шевченка. - К., 1997. - 400 с.
6. Столович Л.Н. Философия. Эстетика. Смех / Л.Н.Столович. – Спб.: Тарту, 1999. – 384 с.
7. Художньо-естетичне виховання школярів у позаурочній діяльності: Програма / Уклад. Масол Л., Ганнусенко Н., Комаровська О. та ін. // Шкільний світ. - 2002. - № 11(139). - С.1-16

Ремньова А.Г.

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

Актуальність звернення до теми виховання толерантної особистості пов'язана з необхідністю формування гуманістичного світогляду підростаючого покоління. Адже сьогоднішня молодь опинилася в умовах не тільки соціально-економічної, але й духовної кризи, коли знецінюються одвічні загальнолюдські чесноти: почуття любові й відданості своїй Батьківщині і своєму народові, обов'язок, гідність, доброта, милосердя. Тому саме навчальні заклади повинні цілеспрямовано формувати цінності підростаючого покоління, до яких входять цінності гуманізму, співпраці, співтворчості, взаємоповаги. Консолідуєчим у складі комплексу таких цінностей є толерантність.

Необхідність розв'язання проблеми виховання толерантності учнівської молоді підтверджується низкою важливих програмних документів в українській освіті: вимогами Закону України „Про освіту”, Національною доктриною розвитку освіти, Державною національною програмою „Освіта. Україна XXI ст.”, Концепціями національного та громадянського виховання.

Один з найважливіших міжнародних документів – Декларація принципів толерантності (Париж, 1995) – надає перевагу у розвитку ідей толерантності саме системі освіти та вихованню. Декларація визначає толерантність як „повагу, сприйняття та розуміння багатого розмаїття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості”, „обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму, демократії та правопорядку”[3, с.8].

Українські вчені І.Бех, Г.Балл, О.Безкоровайна, Л.Бернадська, Т.Білоус, О.Волошина, О.Грива, Е.Койкова, О.Матієнко, Ю.Тодорцева, О.Швачко в різному ступені розробили теоретичні та методологічні питання педагогіки толерантності. Але ще не всі аспекти проблеми виховання толерантності розглянуто і вивчено.

Мета цієї статті полягає у тому, щоб з'ясувати особливості виховання толерантності у молодших підлітків в загальноосвітніх навчальних закладах України. Це необхідно для розробки виховних стратегій у формуванні толерантної особистості учнів 5-7-х класів.

Толерантність є особистісною інтегративною якістю, що включає в себе цілий ряд характеристик особистості: терпимість, комунікативність, вміння розуміти іншого, відповідальність, самостійність, чуйність, повагу до інших. Толерантна особистість має певні складові (когнітивну, аксіологічну, інструментальну та якісну). Критеріями толерантності є такі інтегративні характеристики особистості як: терпимість, емпатійність, комунікативність, емоційна стабільність, соціальна активність, достатній рівень культури та освіти; достатній рівень розвитку мислення[2, с.17].

Молодший підлітковий вік, згідно класифікації А.Капської [4, с.91], - це період розвитку дітей від 11 до 13 років, старший підлітковий вік – 14-16 років. На наш погляд, саме молодший підлітковий вік є найбільш чутливим до формування толерантності, адже у цьому віці починають закладатися когнітивні та емоційно-особистісні передумови для формування майбутнього світогляду особистості. Підлітка починають цікавити інші люди, їхні погляди, ціннісні орієнтації, поведінка. У цьому віці підвищується інтерес до самого себе, до свого внутрішнього світу, починає розвиватися рефлексія, відповідальність, відбувається інтенсивне формування самосвідомості, самооцінки. Саме в цьому віці відбувається значне зростання моральних, інтелектуальних сил, починається перехід від дитинства до юності у фізичному, психічному і соціальному відношенні.

Специфічним новоутворенням самосвідомості підлітка є відчуття дорослості, яке виступає структурним центром його особистості. Саме ця якість виражає його нову життєву позицію у ставленні до себе, людей і світу в цілому, визначає спрямованість і зміст активності, нові бажання, переживання й афективні реакції. Хоча молодшому підліткові властиве почуття дорослості, воно не завжди є усвідомленим.